

Cambridge Papers

**ISTORII INCOMODE:
Memoria creștină și
nedreptatea istorică**

John Coffey

ECPM FOUNDATION

CAMBRIDGE

JUBILEE
CENTRE
A BIBLICAL VISION FOR SOCIETY

ISTORII INCOMODE:

Memoria creștină și nedreptatea istorică

John Coffey

Articol publicat în seria *Cambridge Papers*

Decembrie 2020

Traducător: Elena Neagoe

Centrul de Educație Creștină și Cultură
Contemporană
Areopagus

Timișoara 2022

Originally published in *Cambridge Papers* series,
by The Jubilee Centre (Cambridge, U.K.) under the title
*Difficult Histories: Christian Memory and Historic
Injustice*

Volume 29, Number 4, December 2020.

© John Coffey 2020

All rights reserved.

Published with permission of The Jubilee Centre,
3 Hooper Street, Cambridge, CB1 2NZ, UK

www.jubilee-centre.org

Charity Registration Number 288783.

Ediția în limba română, publicată cu permisiune,
sub titlul

*ISTORII INCOMODE: memoria creștină și nedreptatea
istorică*

de John Coffey,

apărută sub egida Centrului Areopagus din Timișoara

Calea Martirilor nr. 104

www.areopagus.ro

în cooperare cu SALLUX

Începând cu anul 2011, activitățile desfășurate de Sallux sunt susținute financiar de către Parlamentul European. Responsabilitatea pentru orice comunicare sau publicație redactată de Sallux, sub orice formă sau prin orice mijloc, revine organizației Sallux. Parlamentul European nu este responsabil pentru modurile în care va fi folosită informația conținută aici.

Coordonator proiect:

Dr. Alexandru Neagoe

Toate drepturile rezervate asupra prezentei ediții în
limba română. Prima ediție în limba română.

Traducător: Elena Neagoe

Editor coordonator: Dr. Alexandru Neagoe

*Cu excepția unor situații când se specifică altfel, pentru
citatele biblice s-a folosit traducerea D. Cornilescu.*

*Orice reproducere sau selecție de texte din această
carte este permisă doar cu aprobarea în scris a
Centrului Areopagus din Timișoara. Dacă există vreo
discrepanță între versiunea engleză și cea română,
versiunea engleză are întâietate.*

Rezumat

Ultimii ani au fost martori la o dezbatere aprinsă asupra modului în care națiunile occidentale își amintesc trecutul.

O generație de cercetări istorice asupra sclaviei rasiale și a expansiunii imperiale informează la ora actuală memoria publică. Întoarcerea atenției înspre „istoriile dificile” a provocat o reacție și face apel la reafirmarea „istoriei patriotice”. Această lucrare analizează controversa și explorează modul în care ar trebui să răspundă creștinii. Ea susține că memoria creștină ar trebui modelată de istoria dificilă pe care o găsim în Scriptură.

Războaiele cu istoria

În vara lui 2020, cu națiunile în izolare în timpul unei pandemii globale, mulțimile s-au adunat în lumea occidentală pentru a declara că Black Lives Matter [n.tr. Viața negrilor contează]. Declanșate de moartea lui George Floyd, un bărbat afro-american ucis de Poliția din Minneapolis, aceste proteste au legat vulnerabilitatea vieții persoanelor de culoare de o istorie lungă și amară a nedreptății rasiale. Cu un an înainte, publicația *The New York Times* a lansat „Proiectul 1619”, marcând aniversarea primei nave care transporta sclavi africani spre teritoriul nord-american al Imperiului Britanic. Proiectul pretindea că această dată (nu 1776) a fost cea a „nașterii adevărate a țării, momentul în care au apărut pentru prima dată contradicțiile care o defineau.”² Icoanele istorice au fost expuse la un nou val de iconoclast. În sudul Statelor Unite, statuile liderilor Confederației au fost înlăturate de pe pedestal. Părinții fondatori ai Americii care dețineau sclavi – Washington, Jefferson și Madison – au fost scrupulos reanalizați. Statuia evanghelistului George Whitefield a fost înlăturată de către Universitatea din Pennsylvania pentru că acesta făcuse campanii de legalizare a

sclaviei în colonia din Georgia. În orașul englez Bristol, mulțimile au răsturnat statuia negustorului de sclavi Edward Colston și au aruncat-o în port. La Londra, Muzeul Britanic a înlăturat de pe soclu statuia fondatorului său, Hans Sloane, expunând-o în altă parte și prezentând modul în care acesta a profitat de pe urma sclaviei. În Edinburgh, Universitatea a schimbat numele Turnului David Hume ca mod de dezaprobare a afirmațiilor rasiste ale filosofului cu privire la inferioritatea africanilor. În Oxford, profesorii de la Colegiul Oriel au căzut de acord să înlăture statuia imperialistului Cecil Rhodes.

Aceasta a provocat un fenomen remarcabil: „războiul statuilor.”³ Președintele Trump, conform caracterului său, n-a considerat necesar să își ceară iertare pentru păcatele trecutului. Vorbind la Mt. Rushmore, el s-a poziționat sub personajele monumentale ale foștilor președinți: deținătorii de sclavi Washington și Jefferson, segregacionistul Theodore Roosevelt și emancipatorul sofisticat Abraham Lincoln. Criticând Proiectul 1619, el a înființat „Comisia 1776” care avea ca scop promovarea „educației patriotice.” În Marea Britanie a apărut campania „Salvați-ne statuile”⁴. Atunci când National Trust a publicat un raport prin care a documentat legăturile existente între proprietățile sale și economia cu sclavi a Marii Britanii, acesta a fost acuzat de „instigare la vânțatoare de vrăjitoare în rândul proprietarilor din trecut” și de cedare în fața „agendei de trezire.”⁵

Criticii noului moralism au avansat o varietate de argumente: imperiul a fost o chestiune reală în multe zone din lume, de-a lungul a mii de ani, care a lăsat atât moșteniri constructive, cât și distructive; și sclavia a fost odată un fenomen global, sancționat de arabi și africani la fel de mult cum a fost sancționat de către europeni. Comerțanții de sclavi erau oameni simpli din

vremea lor și nu ar trebui judecați după standarde anacronice, iar ceea ce a fost cu adevărat unic în Marea Britanie și America a fost apariția unor mișcări de masă anti sclavie, un fenomen istoric fără precedent.⁶ În noile războaie cu statele, unii au detectat un complot împotriva civilizației occidentale și o pierdere a credinței în occident. Elitele cosmopolite s-au angajat într-o încercare sistematică de a „rescrie și a discredita trecutul,” de a înlocui sentimentul de mândrie națională cu „un climat de vinovăție și rușine.”⁷ Alții i-au comparat pe activiștii antirasiști cu alți zeloți: iconoclaștii calviști, revoluționarii francezi și militanții islamici. Activismul „trezirii” s-a considerat a fi o nouă religie – perfecționistă, auto-îndreptățită și iconoclastă.

De fapt, introspecția cu privire la trecutul occidentului nu este nici un fenomen nou și nici nu este limitat la Stânga progresistă. Papa Ioan Paul al II-lea și-a cerut iertare pentru păcatele Bisericii Catolice, pentru implicarea creștină din comerțul cu sclavi peste Atlantic și pentru nedreptățile aduse indigenilor din Australia, Noua Zeelandă și din insulele din Pacific.⁸ Astfel de acțiuni de căință sunt în mare contrast cu istoria șovină promovată de lideri ca președintele Trump din Statele Unite, președintele Putin din Rusia, primul ministru Orban din Ungaria, președintele Xi din China, primul ministru Modi din India și președintele Erdogan din Turcia.⁹ În ce le privește, națiunile occidentale au prezentat mult timp istorii triumfaliste despre exploratorii europeni, despre cuceritori, coloniști și eliberatori. Marele istoric din Caraibe, Eric Williams, președintele statului Trinidad, a glumit zicând că istoricii britanici au scris „ca și cum Marea Britanie a introdus sclavia negrilor doar pentru a avea satisfacția că a abolit-o.”¹⁰ Pe fondul unui astfel de trecut igineizat și care aservește propriile

interese, mulți din Occident caută acum să deconstruiască miturile naționale.

Creștinii au fost împărțiți în diverse tabere în legătură cu acest fenomen. Creștinii de culoare, având experiența discriminării persistente, nu și-au făcut prea multe iluzii cu privire la trecutul Americii sau al Marii Britanii. Cu toate acestea, vocea lor nu a fost auzită.¹¹ Printre mulți protestanți albi, a existat nostalgia unui trecut pierdut și amnezia cu privire la greșelile istorice – de aici venind și apelul „Să facem America din nou măreață.”¹² Așa cum observa istoricul mișcării pro-viață, mulți creștini americani au favorizat retorica declinului (focalizată pe relele din America post-creștină) în defavoarea relatărilor care subliniau un adevăr inconfortabil: complicitatea de lungă durată dintre creștinismul american și discriminarea rasială.¹³ Aceasta a fost o istorie dificilă pentru că a lăsat o moștenire amară și de durată, spre deosebire de comerțul cu sclavi barbari, de exemplu.¹⁴

Promotorii „istoriei patriotice” au eșuat deseori să aprecieze rădăcinile adânci ale perspectivei actuale asupra istoriei. De-a lungul a multe decenii, istoricii au efectuat cercetări amănunțite cu privire la expansiunea europeană și costurile sale umane. Cercetătorii estimează acum că în 1492, populația indigenă de pe continentele americane era de peste 50 de milioane. Până în 1570, impactul bolilor europene au redus-o până la 13,5 milioane, o catastrofă demografică pe care mulți europeni au socotit-o providențială pentru că a curățat pământul.¹⁵ Istoricii au reconstruit istoria lungă a comerțului transatlantic cu sclavi, documentând nenorocirea umană pe care a provocat-o la scară mare.¹⁶ Specialiștii au examinat plantațiile de sclavi, prezentând dovezi cu privire la regimul de muncă brutal, pedepsirea sălbatică, exploatarea sexuală, mortalitatea ridicată și dezumanizarea.¹⁷ Alți istorici au luat urma banilor, descoperind

contribuția semnificativă pe care plantațiile de sclavi au avut-o pentru economia imperialistă britanică și cea americană și analizând compensarea masivă a stăpânilor de sclavi după emancipare.¹⁸ Istorici din Australia, Africa de Sud și alte teritorii britanice au expus violența colonialismului și impactul său devastator asupra populației indigene.¹⁹

În același timp, a explodat cercetarea și reflecția asupra memoriei istorice făcute de către istorici, cercetători științifici, filosofi și teologi. Aceasta a implicat o dezbatere cu privire la modul în care societățile își amintesc de relele istorice, le uită și le confruntă.²⁰ Dincolo de mediul academic, conștientizarea publică a acestei istorii a fost adâncită de documentare, filme, cărți populare și aniversări. Problema nedreptății istorice a devenit greu de ignorat.

Cum ar trebui, atunci, să răspundă creștinii la această întoarcere spre „istoriile dificile”?²¹ Și cum ar trebui să privim chemările la o reafirmare a „istoriei patriotice”?

Scriptura și memoria creștină

Atunci când răspund la aceste întrebări, creștinii au la dispoziție o resursă unică – scrierile Vechiului și Noului Testament. Biblia nu se conformează stereotipurilor contemporane cu privire la literatura „inspirațională”. Ea prezintă istoria răscumpărării, dar răscumpărarea a fost realizată într-o lume rea. Narațiunea sa este deseori brutal de onestă, aducându-ne aminte motivul pentru care omenirea are nevoie de răscumpărare. Aici citim despre război și violență sexuală, cuceriri imperialiste și exil. Citim psalmii de lamentație și cei de imprecăție care invocă blesteme asupra dușmanilor. În cartea Iov, vedem neputința în fața suferinței; în Eclesiastul uimirea în fața lipsei de sens a vieții. Duhul Sfânt ne putea oferi un text mai

ușor. În schimb, avem o Carte plină de istorii incomode.

Din Geneza capitolul 3 vedem omenirea în ruine. Creați după chipul lui Dumnezeu, oamenii decăzuți au atacat demnitatea umană. Cain l-a omorât pe fratele său Abel. Turnul Babel exemplifică aroganța umană și prefigurează imperiile de mai târziu. Scriptura afirmă universalitatea decăderii umane („toți au păcătuit”), însă recunoaște că există victime și făptași, asupriți și asupritori. Ne arată și că într-o lume decăzută prăbușirea unui guvern poate fi la fel de devastatoare ca o guvernare tiranică (aceasta este una dintre lecțiile din cartea Judecători). În ambele Testamente, statele și chiar imperiile sunt văzute ca fiind rânduite în mod divin cu scopul de a aplica legea și rânduiala într-o lume nelegiuită, deși autorii biblici sunt foarte conștienți că guvernul în sine poate deveni arbitrar și asupritor.

În mijlocul acestei nedreptăți, Dumnezeu „alege lucrurile slabe ale lumii să le facă de rușine pe cele tari.”²² Începând din Geneza, există un privilegiu al celui mai tânăr față de cel mai în vârstă frate – Abel, Iacov, Iosif, David. Dumnezeu trece cu vederea marile puteri ale lumii antice, revelându-Se pe Sine unui popor neînsemnat și prin acel popor. Evangheliile sunt remarcabile prin faptul că menționează multe personaje smerite, care nu ar fi avut meritul să fie menționate în istoriile greco-romane, și sunt chiar și mai remarcabile prin faptul că venerază pe Un om crucificat ca Domn înviat. În măsura în care reușim să valorizăm pe cel slab, pe cel în suferință și pe cel asuprit, o facem (parțial) datorită simbolului central al creștinismului – Crucea.²³ Nu este nicio coincidență faptul că textul postcolonialist al lui Fanz Fanon, *The Wretched of the Earth [Oropsiții pământului, n. tr.]*, definește decolonizarea invocând cuvintele lui Cristos: „cei

din urmă vor fi cei dintâi, iar cei dintâi vor fi cei din urmă.”²⁴

Ridicând pe cel slab, Dumnezeu al Bibliei îl umilește pe cel tare. Scriptura a fost scrisă la umbra superputerilor: Egiptul și Asiria, Babilon și Persia, Grecia și Roma. În cadrul narațiunii naționale, evreii au văzut puterile imperiale ca fiind sancționate de providența divină și sub incidența judecății divine. În ciuda lor, imperiile pot servi scopurilor lui Dumnezeu. Cu toate acestea, profeții evrei au declarat că Dumnezeu va umilia pretențiile idolatre ale imperiului păgân, așa cum o face cu Nebucadnețar și Beltșațar. Cântarea de laudă a Mariei aduce laude unui Dumnezeu care „a răsturnat pe cei puternici de pe scaunele lor de domnie și a înălțat pe cei smeriți.”²⁵ N.T. Wright susține că în „teologia anti-imperială” a lui Pavel, „însăși noțiunea de imperiu, de «dominare a lumii» a fost deconstruită de cruce și reclădită, într-o formă destul de diferită, în înviere.”²⁶ Cartea Apocalipsa „avansează o critică profetică completă la adresa sistemului de putere roman”, făcând-o „cea mai puternică operă literară a rezistenței din perioada Imperiului timpuriu.”²⁷ Sfântul Augustin a dezvoltat acest fir roșu anti-imperial din mărturia Scripturii în opera *Despre cetatea lui Dumnezeu*. Augustin recunoaște vitejia și virtutea civică a romanilor, dar nu avea niciun dubiu că expansiunea imperială era determinată de *libido dominandi* (pofta de dominare). Augustin îi îndeamnă pe creștini să trăiască după valorile Cetății lui Dumnezeu, să nu-și investească speranțele spirituale în puterile pământești.²⁸

Totuși mărturia Scripturii conține mai mult decât o critică a imperiului păgân; ea cuprinde și auto-critică. Scriptura poporului Israel este fără dubiu patriotică, însă cu toate acestea, așa cum observa fostul Rabin Șef, actualul Jonathan Sacks: „Biblia evreiască este exemplul suprem al celor mai rare

fenomene, o literatură națională de autocritică. Alte civilizații străvechi și-au consemnat victoriile. Israelii și-au consemnat eșecurile.”²⁹ Eroii narațiunilor biblice – Avraam, Iacov, Moise, Samson, Ghedeon, David – sunt imperfecti, nu idolatrizați; ei sunt amintiți datorită lucrării făcute de Dumnezeu prin ei (chiar în ciuda lor), nu datorită propriilor lor virtuți. David se ia după imperiile din Orientul Apropiat când face recensământul pentru a vedea cât e de mare armata, iar mai târziu realizează că „a săvârșit un mare păcat” și că a „lucrat ca un nebun.”³⁰ Profeții lui Israel au denunțat poporul pentru ritualurile sale religioase goale, pentru neglijarea dreptății și a milei. Exilul este verdictul lui Dumnezeu pentru un popor îndărătnic. Noul Testament continuă să recunoască fragilitatea poporului lui Dumnezeu: Cristos denunță conducerea religioasă a poporului; apostolii săi, mai ales Petru, sunt imperfecti; bisericile creștine timpurii sunt prezentate „cu bune și rele”.

În mijlocul acestei nebunii și căderi ale omenirii Dumnezeu lucrează răscumpărare. Fiecare testament este centrat pe un eveniment răscumpărător măreț: Vechiul Testament asupra Exodului, Noul Testament asupra Patimilor. Unul are loc în Egiptul faraonului, celălalt sub stăpânirea Imperiului Roman. „Aduceți-vă aminte că ați fost robi în Egipt” este un refren care persistă.³¹ La Cina cea de Taină, Isus le spune ucenicilor: „Acesta este trupul meu care se dă pentru voi; să faceți aceasta spre pomenirea Mea.”³² Teologul croat, Miroslav Volf, reflectând la propria experiență de interogare și la Războaiele Balcanice, are în vedere felul în care Exodul și Patimile ar trebui să modeleze memoria creștină. El desprinde două lecții din istorisirea Exodului: eliberarea și justiția retributivă. El scrie: „Într-o lume nedreaptă și violentă, eliberarea celor asupriți presupune luptă fără compromis împotriva

asupritorilor lor.” Patimile întăresc și reinterpretază setea după dreptate. Pe de o parte, moartea agonizantă și rușinoasă a lui Cristos pe o cruce romană este actul ultim de solidaritate a lui Dumnezeu cu victimele nedreptății. În același timp, moartea ispășitoare a lui Cristos este substitutivă pentru cei care au făcut răul. Harul „onorează și transcende cerințele de dreptate...pentru că Mielul lui Dumnezeu a luat asupra Sa păcatul lumii,” afirmând dreptatea și oferind har necondiționat. „În memoria Patimilor onorăm victimele, arătând totodată har răufăcătorilor.” Exodul și Patimile, împreună, cheamă creștinii să urmărească dreptatea și să iubească mila.³³

Citind Scriptura de jos

Memoria biblică, asemenea memoriei personale, poate funcționa greșit. Istoria colonizării europene și a sclaviei rasiale stă mărturie în acest caz. Conchistadorii, negustorii de sclavi, proprietarii de sclavi și coloniștii albi aveau nevoie de legitimare pentru a expropria terenurile băștinașilor și pentru a-i face sclavi pe negrii africani, iar textul cu cel mai mare prestigiu în acest sens a fost Biblia. Sclavia rasială a fost construită biblic de creștini care au justificat-o făcând apel la capitole și versete specifice: blestemul lui Ham, patriarhii care au avut sclavi, legea lui Moise, codurile gospodărești. Chiar și istoria Exodului a fost folosită pentru a justifica cucerirea noilor canaaniți, în timp ce narațiunea Patimilor a fost folosită ca armă împotriva poporului evreu. Interpretările toxice ale Scripturii au schimbat Cartea Bună sau părți din ea într-un text al terorii.³⁴

Totuși, din exact același motiv, Scriptura s-a dovedit indispensabilă în lupta împotriva subjugării rasiale și a asupririi imperiale. Atunci când victimele asupririi europene citeau Biblia, au înțeles-o ca o istorie de jos – o istorie a oamenilor. Biblia s-a

dovedit a fi una dintre „armele celui slab.”³⁶ Narațiunea sclavului lui Olaudah Equiano se bazează pe Scriptură la fel cum au fost discursurile celui mai mare orator anti sclavie din secolul XIX, afro-americanul Frederick Douglass.³⁷ Cu asemenea personaje importante, a apărut o tradiție de interpretare biblică a negrilor care a stat la baza Mișcării Drepturilor Civile și a Comisiei de Adevăr și Reconciliere din Africa de Sud.³⁸

În discursurile lui Frederick Douglass, putem observa cum această interpretare a Scripturii a produs o reinterpretație profetică a trecutului american. În cuvântarea sa cea mai faimoasă, în fața unei audiențe de albi pe 4 iulie 1852, el a menționat că naționalismul american a avut ca sursă o anumită interpretare a Scripturii. Independența americană a fost considerată un nou Exod: „Aceasta reprezintă pentru voi ceea ce Paștele a însemnat pentru poporul emancipat al lui Dumnezeu.” Douglass a admirat idealurile legate de egalitate ce se regăseau în Declarația de Independență, însă a observat că creștinii negrii își aminteau istoria americană diferit. „Această sărbătoare de 4 iulie este a voastră, nu a mea.” Afro-americanii erau ca evreii exilați, plângând „pe malurile râurilor Babilonului”. Pentru ei, Statele Unite se asemănau cu Babilonul, nu cu Țara Promisă. Pentru „sclavul american”, sărbătoarea de 4 iulie era o prefăcătorie, ca evlavia goală pe care o denunță profetul Isaia. Clericii americani „au aprobat fără rușine întregul sistem de sclavie pe baza religiei și a Bibliei” și au promovat o credință „care favoriza pe cel bogat în defavoarea săracului...pe cel mândru în defavoarea celui umil.” Prin contrast, adevărata religie trebuia „să-i ia apărarea celui slab în fața celui puternic și a celui asuprit în fața asupritorului său.”³⁹

Abraham Lincoln a înțeles acest aspect fundamental, așa că Douglass l-a apreciat pe fostul

președinte, fără a-l idolatriza totuși. Atunci când afro-americanii au ridicat un monument eliberatorului ucis, Douglass a menționat în discursul său că Lincoln a dezamăgit deseori, lăsându-i pe americanii de culoare „îndurerați, nedumeriți și foarte tulburați.” Lincoln „a împărtășit prejudecățile” albilor „față de negrii.” Cu toate acestea, el „a disprețuit și a urât sclavia”.⁴⁰ Douglass a recunoscut și pe Washington și Jefferson ca fiind „mari oameni” și „le-a onorat memoria”, chiar dacă aceștia erau proprietari de sclavi. El a tratat asemenea personaje la fel cum evreii i-au tratat pe eroii lor naționali: nu ca idoli, ci ca oameni cu defecte. Din această cauză, scriitorul Alan Jacobs îl invocă pe Douglass pentru a ne ghida dincolo de impasul prezent. El afirmă: „Idealizarea și demonizarea trecutului sunt la fel de ușor de realizat și foarte tentante în acest moment tensionant și frenetic. Ceea ce Douglass ne oferă în schimb este un model de negociere cu trecutul în așa fel încât să ofere un echilibru între caritate și onestitate.”⁴¹

Amintindu-ne de nedreptatea istorică

O memorie creștină autentică, modelată de narațiunea biblică, sugerează o abordare diferită a „războaielor cu istoria” din prezent. Pe de o parte, narațiunea biblică este în contrast cu poveștile festive pe care preferăm să le spunem despre trecutul nostru național, imperial sau eclezial. Istoria biblică este deseori întunecoasă, confruntând cele mai rele episoade din trecutul poporului Israel; istoriile șovine ocolesc de obicei eșecurile morale colective. Istoria biblică este scrisă de la periferie, de un popor exilat sau colonizat; istoriile naționale și imperiale sunt scrise de către învingători. Istoria biblică are în conținut autocritică mistuitoare, dar noi preferăm deseori o relatare liniștită a trecutului. Istoria biblică este preocupată de dreptate și asuprire; istoriile

occidentale au ignorat deseori victimele și chiar i-au celebrat pe agresori. Reevaluarea prezentă a acelui trecut este de mult așteptată.

În același timp, memoria biblică provoacă tendința de a ne considera printre cei neprihăniți, fie că suntem șovini sau cei care cenzurează. Scriitorii biblici știau foarte bine cât de omniprezentă este corupția umană. Regatele lui Israel și Iuda pot părea la fel de corupte ca și imperiile puternice care le asupreau. Dreptatea trebuie urmărită, inclusiv justiția retributivă și restauratorie, însă e foarte periculos să fii primul care aruncă cu piatra: „Căci cu ce măsură judecați, veți fi judecați”⁴², spune Isus. Fiecare persoană are nevoie de răscumpărare.

Aleksandr Soljenițin, după ani de încarcerare în gulagul sovietic, avea toate motivele să împartă lumea în victime și agresori, însă el a ajuns la o concluzie mai dureroasă: „Linia care separă răul și binele nu trece prin state, clase sau partide politice, ci chiar prin însăși inima omului.”⁴³ Acesta nu era însă o scuză pentru ignorarea păcatelor trecutului – la urma urmei, Soljenițin a fost principalul cronicar cu privire la inumanitatea regimului sovietic. Cu toate acestea, el a recunoscut complexitatea morală a condiției umane.

Aplicarea acestui principiu la statuile istorice înseamnă a nu da curs tentației de purificare în masă. Evaluată după valorile din secolul XXI, mai ales după standardele absolute de puritate, „aproape nicio persoană publică din istorie care e celebrată pe străzile noastre nu va suporta o examinare și o judecare scrupuloase.” Chiar și evlaviosul Wilberfoce a sprijinit represiuni asupra libertăților civile, iar Ghandi și Darwin au dat glas unor idei rasiste.⁴⁴ Putem recunoaște aceste greșeli evidente în timp ce marcăm realizările unor astfel de personalități. Istoricul afro-american, Anette Gordon-Reed, care a scris celebrul studiu despre

relația lui Thomas Jefferson cu sclava Sally Hemmings, susține că „iei amarul împreună cu dulcele. Principala datorie este să nu ascunzi părțile amare.” Contextualizarea monumentelor este deseori o opțiune mai bună decât înlăturarea sau redenumirea lor.⁴⁵

Totuși, statuile nu sunt sacrosante. Având în vedere tendința umană spre idolatrie, tradiția biblică este reticentă cu privire la imagini, indiferent dacă e vorba despre viței de aur sau conducători puternici.⁴⁶ Cultura politică vestică are rădăcini scriputrale.⁴⁷ Se poate argumenta, din punct de vedere creștin, pentru înlăturarea anumitor personalități de pe pedestalurile lor. Statuile dictatorilor comuniști au fost duse în parcuri comemorative și nu ar trebui să vărsăm nicio lacrimă pentru demolarea statuiilor Confederate ridicate pentru a întări supremația albilor.⁴⁸ Nu e nevoie să aprobi acțiunea directă a mulțimii ca să îți dai seama de ce astfel de monumente au constituit o sursă de durere și de resentimente. Autoritățile locale au datoria să ia seama la comunitățile marginalizate și să revizuiască monumentele istorice printr-un proces și o consultare publică relevantă. Atunci când guvernatorii statelor Carolina de Sud și Alabama au coordonat coborârea steagului Confederației de pe clădirile parlamentelor lor, ei au dat o declarație puternică (necesară de mult timp). Înlăturarea statuiilor comercianților de sclavi face același lucru. Departe de a șterge istoria, ea poate asigura faptul că memoria publică este mai informată și mai onestă cu privire la faptele istorice.

Trebuie să gândim și creativ cu privire la felul în care vom comemora nedreptățile istorice. Națiunile și imperiile își uită victimele. Excepția uimitoare o constituie Germania contemporană unde, doar în Berlin, sunt 400 de monumente dedicate victimelor regimului Nazist.⁴⁹ În ultimii ani

și în alte părți au apărut muzee care să comemoreze sclavia și linșajul, precum și Holocaustul. În Muzeul Sclaviei Internaționale din Liverpool, istoria comerțului cu sclavi peste Atlantic și a sclaviei colonialiste este prezentată alături de tradiția protestului abolitionist și a rezistenței negrilor. Astfel de muzee încearcă să creeze o nouă istorie împărtășită, una care să recunoască păcatele trecutului național în timp ce onorează victimele și oponentii nedreptății. Ca și Israelul antic, națiunile trebuie să-și aducă aminte de profeții lor. Equiano este acum recunoscut, după două secole de neglijare, însă nu există nicio statuie ridicată pentru Elizabeth Heyrick, quaker din Leicester, care în anii 1820 a chemat la „emanciparea imediată a 700.000 de oameni luați sclavi în Insulele Caraibe Britanice. Ca și quaker, lui Heyrick nu i-ar fi plăcut o statuie – singura imagine a ei pe care o avem este o siluetă.⁵⁰ Ceea ce contează, însă, mai mult decât statuile pe care le ridicăm, sunt povestirile pe care le spunem. Spunând povestiri despre nedreptăți trecute, putem adresa moștenirile lor contemporane.

O astfel de istorie dificilă nu este în contradicție cu istoria patriotică. Memoria creștină are realmente capacitatea de a juca un rol în conturarea unui patriotism critic. În calitate de creștini, noi suntem călători chemați să căutăm „pacea și bunăstarea cetății” în care locuim, în timp ce ne ațintim ochii asupra cetății „cu temelii tari, al cărei meșter și ziditor este Dumnezeu.”⁵¹ Cultivarea memoriei creștine începe în bisericile noastre. Multe biserici suferă de amnezie istorică: istoria bisericii este aproape uitată. În alte biserici, ea este reamintită, însă doar ca o paradă de eroi necomplicați, majoritatea bărbați și majoritatea albi. Suntem foarte înclinați să uităm istoria dificilă a Vechiului Testament.⁵² Dacă ne pasă de adevăr și dreptate, precum și de promisiunea inter-rasială a

Evangeliei, atunci trebuie să dezvoltăm o memorie mai puțin selectivă și mai mult biblică.

John Coffey este profesor de istorie la Universitatea din Leicester. A publicat foarte mult pe teme de religie, politică și ideologii din Marea Britanie și America, din perioada Reformei până în secolul XIX. Este specialist în drept constituțional și teoria generală a dreptului, fiind preocupat în mod special de relația dintre drept și religie. Actualmente conduce o echipă care editează jurnalele lui William Wilberforce pentru Oxford University Press. O altă contribuție a sa la Cambridge Papers este articolul intitulat „Abolirea comerțului cu sclavi.”

NOTE

[1] Sunt recunoscător pentru feedback-ul critic la acest material din partea lui David Bebbington, David Killingray, Lily Rivers, Matthew Rowley, Sujit Sivasundaram, Brian Stanley și Stephen Tuck.

[2] https://pulitzercenter.org/sites/default/files/fu/ll_issue_of_the_1619_project.pdf. Pentru o critică a proiectului, vezi B. Stephens, ‘The 1619 Chronicles’, *New York Times*, 9 Octobrie 2020; pentru apărarea lui, vezi N. Guyatt, ‘1619 Revisited’, *New York Times*, 19 Octobrie 2020.

[3] Pentru lista statuiilor înlăturate sau țintite, vezi: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_monuments_and_memorials_removed_during_the_George_Floyd_protests; și <https://policyexchange.org.uk/history-matters-project/>.

[4] <https://saveourstatues.org.uk>

[5] N. Badshah, 'National Trust Bosses in Slavery "Witch-Hunt"', *The Times*, 9 Octombrie 2020. Pentru raport, vezi

<https://www.nationaltrust.org.uk/features/addressing-the-histories-of-slavery-and-colonialism-at-the-national-trust>

[6] Vezi N. Biggar, 'Don't Feel Guilt about our Colonial History', *The Times*, 30 Noiembrie 2017; J. Fynn-Paul, 'The Myth of the Stolen Country', *Spectator*, 26 Septembrie 2020. Vezi și E. Boehmer and T. Holland, 'The Duel: Are Empires Always Bad?', *Prospect*, 8 Noiembrie 2020. Pentru un studiu mai complex, vezi J. Black, *Imperial Legacies: The British Empire around the World*, Encounter Books, 2019.

[7] F. Furedi, 'The Humiliation of Western History', <https://www.frankfuredi.com/post/the-humiliation-of-western-history>

[8] O listă destul de cuprinzătoare de scuze politice pentru greșelile din trecut poate fi găsită la adresa: [List of apologies made by Pope John Paul II – Wikipedia](#)

[9] A. Roussinos: <https://unherd.com/2020/08/the-irresistible-rise-of-the-civilisation-state/>

[10] Citat în C. A. Palmer, *Eric Williams and the Making of the Modern Caribbean*, University of North Carolina Press, 2006, p.17.

[11] Pentru a vedea două astfel de voci, citește J. Tisby, *The Color of Compromise: The Truth about the American Church's Complicity in Racism*, Zondervan, 2019; și A. D. A. France-Williams, *Ghost Ship: Institutional Racism and the Church of England*, SCM, 2020.

[12] Zezi M. Rowley, *Trump and the Protestant Reaction to Make America Great Again*, Routledge, 2020.

[13] D. Williams:
<https://www.patheos.com/blogs/anxiousbench/2020/06/racial-injustice-abortion-christian-nationalism/>

[14] Contra D. Murray, 'It's Time Europeans Demanded Reparations for Slavery', *UnHerd*, 28 August 2020.

[15] T. Burnard, *The Atlantic in World History, 1490–1830*, Bloomsbury, 2020, pp.51–54; M. Rowley: <https://theconversation.com/how-plague-reshaped-colonial-newengland-before-the-mayflower-even-arrived-137570>

[16] <https://www.slavevoyages.org/>

[17] Zezi, de ex., P. D. Morgan, *Slave Counterpoint: Black Culture in the Eighteenth-Century Chesapeake and Lowcountry*, University of North Carolina Press, 1998; T. Burnard, *Mastery, Tyranny and Desire: Thomas Thistlewood and his Slaves in the Anglo-Jamaican World*, University of North Carolina Press, 2004.

[18] Zezi E. Baptist, *The Half has Never Been Told: Slavery and the Making of American Capitalism*, Basic Books, 2014; M. Taylor, *The Interest: How the British Establishment Resisted the Abolition of Slavery*, Bodley Head, 2020; P. Scanlan, *Slave Empire: How Slavery Built Modern Britain*, Robinson, 2020; N. Draper, *The Price of Emancipation: Slave-Ownership, Compensation and British Society at the End of Slavery*, Cambridge UP, 2010;
<https://www.ucl.ac.uk/lbs/project/details/>

[19] Zezi Richard Broome, *Aboriginal Australians: A History from 1788*, ed. 5: Allen & Unwin, 2019.

Pentru o perspectivă creștină, vezi J. W. Harris, *One Blood: Two Hundred Years of Aboriginal Encounter with Christianity*, Australians Together, 2018.

[20] Dintr-o vastă literatură, vezi D. Philpott, ed, *The Politics of Past Evil: Religion, Reconciliation and the Dilemmas of Transitional Justice*, Notre Dame UP, 2006; M. Berg și B. Schaefer, eds, *Historical Justice in International Perspective: How Societies are Trying to Right the Wrongs of the Past*, CUP, 2008; S. Neiman, *Learning from the Germans: Confronting Race and the Memory of Evil*, Allen Lane, 2019; P. Satia, *Time's Monster: History, Conscience and Britain's Empire*, Allen Lane, 2020. Pentru o perspectivă diferită, vezi David Rieff, *In Praise of Forgetting: Historical Memory and its Ironies*, Yale 2016; Lea David, *The Past Can't Heal Us: The Dangers of Mandating Memory in the Name of Human Rights*, CUP, 2020.

[21] Vezi J. Wallis, *Report: Difficult Histories and Positive Identities*, 2019:
<https://www.cumberlandlodge.ac.uk/project/difficult-histories-positive-identities>

[22] 1 Cor. 1:27.

[23] Acesta este unul dintre argumentele centrale ale lui T. Holland, *Dominion: The Making of the Western Mind*, Little, Brown, 2019.

[24] Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (1961), Penguin, 2001, pp.28, 35, citând Mat. 20:16.

[25] Luca 1:52.

[26] N. T. Wright, *Paul and the Faithfulness of God*, 2 vol., SPCK, 2013, cap. 12: 'The Lion and the Eagle: Paul in Caesar's Empire', citate de la pp.1282–3.

[27] R. Bauckham, *The Theology of the Book of Revelation*, Cambridge UP, 1993, p.38.

[28] Augustin, *The City of God*, I. Preface; III. 14; IV. 3–4, 7; V. 12; XV. 1, 5.

[29] J. Sacks, *Not in God's Name: Confronting Religious Violence*, Hodder & Stoughton, 2015, p.52.

[30] 2 Sam. 24:10. Vezi D. Stuart, 'The Old Testament Context of David's Costly Flirtation with Empire-Building', in S. Porter and C. Westfall, ed., *Empire in the New Testament*, Pickwick Publications, 2015, cap. 1.

[31] Deut. 5:15; 15:15; 16:12; 24:18; 24:22.

[32] Luca 22:19.

[33] M. Volf, *The End of Memory: Remembering Rightly in a Violent World*, Eerdmans, 2006, cap. 6: 'Memory, the Exodus, and the Passion'.

[34] Vezi Mark Noll, *The Civil War as a Theological Crisis*, OUP, 2006; C. Kidd, *The Forging of Races: Race and Scripture in the Protestant Atlantic World*, CUP, 2006; și K. Gerbner, *Christian Slavery*, University of Pennsylvania Press, 2018. Vezi și Phyllis Trible, *Texts of Terror*, Fortress Press, 1984.

[35] L. Sanneh, *Translating the Message: The Missionary Impact on Culture*, ed. 2: Orbis, 2015; B. Stanley, *The Bible and the Flag: Protestant Missions and British Imperialism in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, IVP, 1990; R. Elphick, *The Equality of Believers: Protestant Missionaries and the Racial Politics of South Africa*, University of Virginia Press, 2012; J. Coffey, *Exodus and Liberation*, Oxford UP, 2014, cap. 3-6; R. S. Sugirtharajah, *The Bible and the Third World*, CUP, 2001.

[36] Fraza este de la J. Scott, *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*, Yale

UP, 1985. Pentru un exemplu notabil, vezi eseul meu despre Demerara rebeliunea sclavilor în G. Atkins et al, ed., *Chosen Peoples: The Bible, Race and Empire in the Long Nineteenth Century*, Manchester UP, 2019.

[37] Vezi biografia care a primit Premiul Pulitzer, D. Blight, *Frederick Douglass: Prophet of Freedom*, Simon & Schuster, 2018, pp.xvii–xviii, 228–38, *passim*.

[38] See D. Callahan, *The Talking Book: African Americans and the Bible*, Yale UP, 2006; E. McCauley, *Reading While Black: African American Biblical Interpretation as an Exercise in Hope*, IVP, 2020.

[39] ‘What to the Slave is the Fourth of July?’ (1852), în *The Portable Frederick Douglass*, ed. J. Stauffer și H.L. Gates, Jr., Penguin, 2016, pp.196–222.

[40] ‘The Freedmen’s Monument to Abraham Lincoln’ (1876), în *The Portable Frederick Douglass*, pp.364–76.

[41] Alan Jacobs, ‘Hate the Sin, Not the Book’, *The Atlantic*, 6 Septembrie 2020.

[42] Mat. 7:2.

[43] Alexander Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, ed. prescurtată, Penguin, 2018, p.312.

[44] Nick Spencer, ‘Edward Colston and Tearing down the Past’, *Theos*, 9 June 2020.

[45] Interviu cu Annette Gordon Reed, *Harvard Gazette*, 19 Iunie 2020. Vezi și David W. Blight, ‘Europe in 1989, America in 2020, and the Death of the Lost Cause’, *New Yorker*, 1 Iulie 2020; David W. Blight, ‘Opinions: The Freedman’s Memorial’, *Washington Post*, 25 Iunie 2020; <https://www.c-span.org/video/?473704-1/debating-removing->

monuments; Interview with Manisha Sinha:
<https://www.npr.org/2020/06/23/881992636/should-statues-of-historic-figures-with-complicated-pasts-be-taken-down>

[46] Ex. 32–34; Dan. 3.

[47] Pentru un exemplu clasic, vezi John Milton, *Eikonoklastes*, 1649.

[48] Vezi Thomas Kidd, 'American History is not Cancelled', *Christianity Today*, 14 Iulie 2020.

[49] Neiman, *Learning from the Germans*, pp.274–75.

[50] Cu privire la raritatea statuiilor de femei non-regale și nemitice, vezi:

<https://www.bbc.com/news/uk-43884726>

[51] Ier. 29:10; 1 Pet. 2:11–12; Evr. 11:10.

[52] Vezi B. Strawn, *The Old Testament is Dying*, Baker Academic, 2017.

